

Dodatek k lužickému pohřebišti v Sovenicích (okr. Mladá Boleslav)

Addenda to the Lusatian cemetery in Sovenice (distr. Mladá Boleslav)

Miloš Hlava

Abstrakt

Součástí archeologické sbírky Josefa Antonína Jíry, jež je dnes uložena v Muzeu hlavního města Prahy, bylo původně více než dvacet keramických nádob z pohřebišť lužické kultury v Sovenicích. V letech 1893–1894 je Jírovi daroval Alois Ševčík, jeden z jeho nejuvěrnějších archeologických přátel. Ten je s největší pravděpodobností získal někdy na přelomu osmdesátých a devadesátých let 19. století, možná souvisejí dokonce přímo s objevem pohřebišť a prvními tamějšími výkopy v letech 1886–1888.

Abstract

More than twenty ceramic vessels of the Lusatian cemetery in Sovenice were originally a part of the archaeological collection of Josef Antonín Jíra, currently deposited in the City of Prague Museum. They were given to Jíra by Alois Ševčík, one of his most loyal archaeologist friends, in 1893–1894. Alois Ševčík acquired the vessels sometimes at the turn of 1800's 80s and 90s with the highest probability. They probably relate directly to the discovery of the cemetery and the first local excavations in 1886–1888.

Klíčová slova: Čechy – pohřebiště – doba bronzová – lužická kultura – Sovenice – dějiny archeologie – Alois Ševčík – Josef Antonín Jíra

Key words: Bohemia – cemetery – Bronze Age – Lusatian culture – Sovenice – history of archaeology – Alois Ševčík – Josef Antonín Jíra

Úvod

Lužická pohřebiště u železniční stanice Korunka-Jelení v Plchůvkách na Chocněnsku a na poli statkáře Janečka v Sovenicích u Mnichova Hradiště sdílela od počátku obdobný osud. Obě byla objevena již v osmdesátých letech 19. století a obě byla pohotově zveřejněna – pohřebiště v Plchůvkách bylo prokopáváno v letech 1880–1881 (*Smolík 1878–81; Píč 1905*, 282, tab. IX), pohřebiště v Sovenicích bylo odkrýváno v letech 1886–1888 (*Píč 1887–89a; týž 1887–89b*, 343–349, obr. 14–25; *týž 1905*, 286, obr. 2–3, 6, tab. VIII; srv. např. *Filip 1947*, 150–151, tab. 28, 29: 2–18, 30). Až do počátku 20. století byla obě považována za reprezentativní nekropole mladšího období lužické kultury (*Buchtela 1906*, 9; *Buchtela – Niederle 1910*, 68), od té doby však v souvislosti s neustále přibývajícím výzkumy dalších pohřebišť a rostoucím počtem spolehlivých nálezových celků postupně ztrácela své výsostné postavení (srv. např. *Schránil 1928*, 149–150,

Taf. XXVII: 24, 31, 34; Böhm 1936–37, 71–72; *Filip 1936–38*, 40; *týž 1948*, 210, obr. 52: 4, 13; *Pleiner – Rybová red. 1978*, 513, 514, obr. 158: 21, 33–43). Jejich ústup do pozadí byl dovršen v poslední syntéze pravěku Čech, v níž o nich nenalezneme vůbec žádnou zmínku (*Jiráň ed. 2008*, 129–244). U nalezišť, jež byla ještě na počátku 20. století považována za významná a klíčová, to ostatně není neobvyklé (srv. *Sklenář 2010a*).

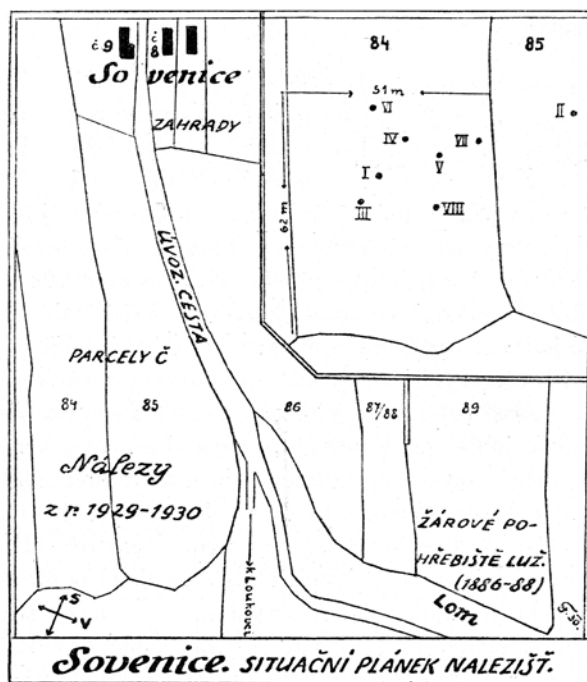
Většina nálezů z obou lokalit se záhy ocitla v prehistorické sbírce Musea království Českého (dnešního Národního muzea), část předmětů skončila dříve či později také v soukromých sbírkách či v jiných muzeích. V rámci své systematické badatelské práce věnované poznání (nejen) pohřebišť lužické kultury zdokumentoval Vít Vokolek prakticky veškeré relevantní nálezy uložené jednak v Národním muzeu, jednak ve sbírkách muzeí někdejší lužické oblasti středních a východních Čech (srv. *Vokolek 2003*, 7). Stranou jeho zájmu tudíž nezůstala ani obě uvede-

ná pohřebiště (Vokolek 1999a, 146, tab. 126: 9–11; týž 2003, 257–259, 313–317, tab. 263–264, 265: 1–16, 333: 16–23, 334–338, 339: 1–12).

S výjimkou sbírky Národního muzea unikala ovšem doposud evidenci většina nálezů z muzeí ležících mimo někdejší lužickou oblast. To platí také o archeologické sbírce Muzea hlavního města Prahy, jež souhrnou okolností obsahuje nálezy z Pchlůvek i Sovenic. Původně byly součástí sbírky Josefa Antonína Jíry, významné postavy pražské (a české) archeologie přelomu 19. a 20. století (k jeho osobě srv. Kodym 2010, Sklenář 2010b; k jeho archeologické sbírce srv. Hlava 2010).

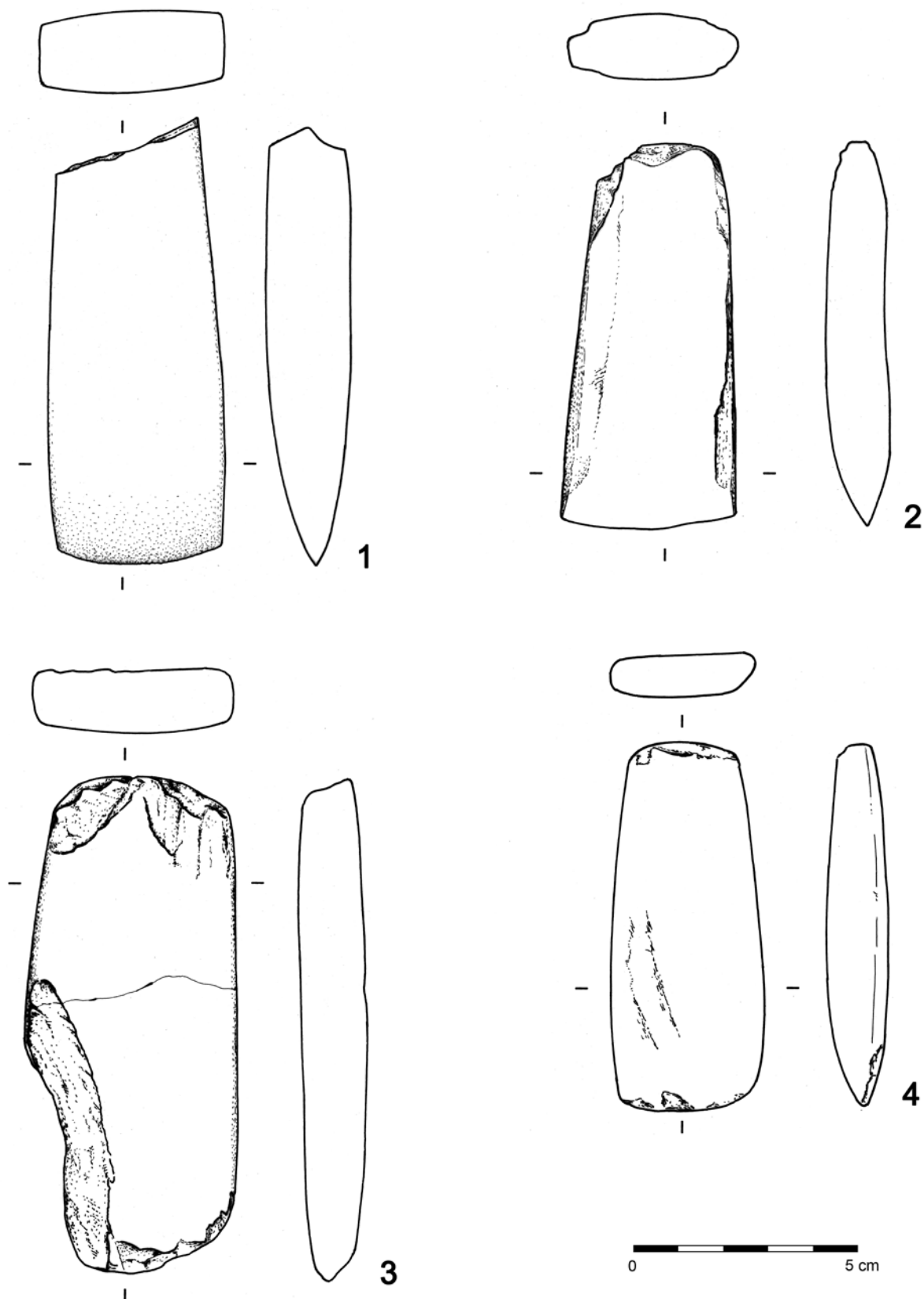
Jírovy archeologické (a sběratelské) zájmy se koncentrovaly na okolí tehdejší Prahy, do vzdálenějších oblastí zasahovaly jen příležitostně a nahodile (srv. Hlava – Klimešová-Bačová, Hlava – Klimešová-Bačová – Šída 2012). Proto sotva překvapí, že nálezy z lužických pohřebišť středních a východních Čech se v jeho sbírce vyskytovaly jen velmi poskrovnu. Je ale poměrně charakteristické, že obě mladolužická pohřebiště, jež byla v Jírově době považována za nejvýznamnější, v ní byla zastoupena, byť v naprosto rozdílné míře. Z pohřebiště u železniční stanice Korunka-Jelení v Pchlůvkách měl Jíra ve své sbírce pouze jednu keramickou nádobu, kterou získal od Vratislava Václava Tomka, kamaráda z vysokoškolských studií v Praze (Hlava – Klimešová-Bačová – Šída 2012, 110, obr. 2:3). Naproti tomu z pohřebiště v Sovenicích (obr. 1) se mu podařilo shromáždit více než dvě desítky keramických nádob. Nepocházely z Jírových terénních aktivit, všechny získal na přelomu let 1893 a 1894 od Aloise Ševčíka, jednoho ze svých nejvěrnějších archeologických přátel. Ten se v Jírových deníkových záznamech, vedených od října 1892, objevuje prakticky od počátku, poprvé je zmíněn 8. února 1893 (tzv. A-inventář – záznam A 62; archiv OAS MMP – fond J. A. Jíra, sv. 1/IV)¹. Příležitostně s Jírou podnikal výpravy za archeologickou kořistí v okolí Břevnova, kde bydlel, upozorňoval ho na nové nálezy (srv. např. Hlava 2011), některé mu také daroval. Jírovi občas konzervoval (lepil, doplňoval a maloval) keramické nádoby, v roce 1908 mu pomáhal sestavovat kostru nosorožce, jež od té doby až do roku 1914 tvořila chloubu jeho soukromé archeologické expozice (Kodym 2010, 58–59; Kostka

¹ Použité zkratky: Archiv AV ČR – Archiv Akademie věd České republiky, v. v. i.; Archiv NM – Archiv Národního muzea; archiv OAS MMP – archiv Oddělení archeologických sbírek Muzea hlavního města Prahy; LA PNP – literární archiv Památníku národního písemnictví; MMP – Muzeum hlavního města Prahy; NM – Národní muzeum; RM Mělník – Regionální muzeum Mělník; inv. č. – inventární číslo; mat. – materiál; max. – maximální; příř. č. – přírůstkové číslo; st. č. – staré/původní evidenční číslo Jírovy (Štorchovy) sbírky; sv. – svazek.

Obr. 1 Poloha Sovenic na mapě České republiky (nahore) a lužické pohřebiště v Sovenicích (dole; podle: Filip 1947, obr. 36). Grafická úprava M. Kafka. – Fig. 1 Location of Sovenice in the map of the Czech Republic (above) and the Lusatian cemetery in Sovenice (below; according to: Filip 1947, obr. 36). Graphic design by M. Kafka.

2010, obr. 14; Hlava – Kostka – Šmolíková 2014, obr. 4). Někdy také kopal, často se svým bratrem Gustavem; nejznámější je bezesporu jejich „výzkum“ na Šestákově skále v Šárce v letech 1901–1902. A v roce 1908 Jírovi svoji sbírku nálezů ze Šárky daroval. Když byl v roce 1919 založen Státní archeologický ústav, Alois Ševčík – nesporně na Jírovo doporučení – byl přijat do jeho služeb jako „praeparátor“ (Archiv AV ČR, fond Státní archeologický ústav, karton 5, inv. č. 36). V prvním desetiletí existence této instituce byl pro ni nesporně nepostradatelný, až do počátku třicátých let 20. století se kromě konzervování nálezů podílel na desítkách terénních akcí po celých Čechách. Přesto je jeho osobnost dnes již prakticky zapomenuta (srv. Sklenář 2005, 559 – doplnit lze např. datum narození 7. července 1867).

Obr. 2 Kamenná broušená industrie získaná A. Ševčíkem. 1 – Řepín (okr. Mělník); 2 – Mužský (okr. Mladá Boleslav); 3 – Svijany (okr. Liberec); 4 – Byšice (okr. Mělník). Kresby M. Fábiková, grafická úprava M. Kafka. – Fig. 2 Polished stone industry obtained by A. Ševčík. 1 – Řepín (distr. Mělník); 2 – Mužský (distr. Mladá Boleslav); 3 – Svijany (distr. Liberec); 4 – Byšice (distr. Mělník). Drawings by M. Fábiková, graphic design by M. Kafka.

V souvislosti s nálezem ze Sovenic stojí rozhodně za povšimnutí Ševčíkova osobní služební charakteristika, kterou sepsal v roce 1921 pro ministerstvo školství a národní osvěty (tj. nadřízený orgán Státního archeologického ústavu) právě Jíra. Uvedl v ní totiž, že Ševčík byl v terénu činný od roku 1888 na Turnovsku (Archiv AV ČR, fond Státní archeologický ústav, karton 5, inv. č. 36).² O jeho tamějším působení není ovšem známo vůbec nic. Je ale rozhodně zajímavé, že Jíra od Ševčíka získal spolu s nálezem ze Sovenic také čtyři kamenné broušené artefakty (tzv. A-inventář – záznamy A 134/Iabc, A 134/VII; archiv OAS MMP – fond J. A. Jíra, sv. 1/VII), jež pocházely z Řepína (obr. 2: 1; MMP, st. č. Jíra P 3), Mužského (obr. 2: 2; MMP, st. č. Jíra P 4), Svijan (obr. 2: 3; MMP, inv. č. A 6604 = st. č. Jíra P 5) a Byšic (obr. 2: 4; RM Mělník, inv. č. Pr 9694 = MMP, inv. č. A 459 = st. č. Jíra P 6; srv. *Hlava 2010*, 212, obr. 32: 1). Sekery z Řepína, Mužského a Svijan byly prý nalezeny v roce 1891, u sekery z Byšic je datum nabytí nejasné (srv. tzv. P-inventář; archiv OAS MMP – fond J. A. Jíra, sv. 2/I). Minimálně artefakty z Mužského a Svijan by mohly souviset právě se Ševčíkovými aktivitami v okolí Turnova. A jejich svědectvím je zřejmě také soubor nádob ze Sovenic.

Nálezy ze Sovenic v Jírových deníkových záznamech a inventářích

V obecné rovině platí, že při jakékoliv smysluplné práci s nálezem z bývalé archeologické sbírky Josefa Antonína Jíry není možné pominout jeho deníkové záznamy a inventáře. Nádobu ze sovenického pohřebiště Jíra získal v době, kdy teprve vytvářel definitivní podobu evidence své sbírky. Samotnému představení a rozboru údajů o nálezích ze Sovenic je proto nutné předeslat několik podstatných informací o vzniku a počátcích Jírova deníku a inventářních seznamů.

Jíra svoji archeologickou sbírku začal systematicky budovat od října 1892. Od té doby si vedl deník (tzv. A-inventář), do něhož v chronologickém sledu zapisoval nejen nově získané přírůstky, ale prakticky veškeré události, jež souvisely s jeho archeologickými aktivitami. Sbírkové předměty zaznamenané v tzv. A-inventáři následně přerazoval do evidenčních řad

s odlišnými signaturami, jichž postupně vytvořil zhruba dvě desítky (srv. blíže *Hlava 2010*, 157–162, obr. 1, 3–4). Svůj specifický a poměrně sofistikovaný systém evidence v prvních letech několikrát upravoval, zjevně ve snaze nalézt ideální formu. Části dvou nejdůležitějších inventářů – tzv. A-inventáře a tzv. P-inventáře, do něhož Jíra zapisoval předměty určené k vystavení ve vitrínách-skříních ve svém bytě – tudíž existují v několika verzích. Údaje o Sovenicích v dochovaných verzích tzv. A-inventáře jsou obsahově prakticky totožné, naopak zápisy v jedné z původních verzí (archiv OAS MMP – fond J. A. Jíra, sv. 28; srv. *Hlava 2010*, obr. 3: nahore) a v definitivní verzi tzv. P-inventáře (archiv OAS MMP – fond J. A. Jíra, sv. 2/I) jsou odlišné.³ Záznamy o Sovenicích se objevují ještě ve dvou dalších inventářích – v tzv. J-inventáři (v evidenční řadě se signaturou J byl shromáždován „v balíčkách a bednách uložený materiál“; archiv OAS MMP – fond J. A. Jíra, sv. 14/I) a v konceptu tzv. B-inventáře (do evidenční řady se signaturou B byly zařazovány drobné soubory střepů a jiných artefaktů nevhodných k vystavení, jež byly ukládány do krabiček od Jírových oblíbených doutníků; archiv OAS MMP – fond J. A. Jíra, sv. 28; definitivní verze tzv. B-inventáře je ztracena).

Sovenické nádoby Jíra získal postupně, avšak v poměrně rychlém sledu od října 1893 do ledna 1894. V tzv. A-inventáři se příslušné zmínky objevují na čtyřech místech. Vše začalo 27. října 1893, kdy obdržel od Ševčíka „výměnou za velký celt od Trinkse“⁴ první tři nádoby ze Sovenic, lebku z jednoho z laténských hrobů z cihelny Vídeňské bankovní jednoty ve Veleslavíně⁵ a několik drobností z Kozákovy skály v Šárce (tzv. A-inventář – záznam A 122; archiv OAS MMP – fond J. A. Jíra, sv. 1/IV). Další sovenickou nádobu mu Ševčík daroval 7. listopadu

² Jírovy záznamy jsou dochovány v konceptu a v originále. Zajímavější je koncept, neboť v něm Jíra o Ševčíkovi uvedl, že „od r. 1888 prováděl arch. výkopy na Turnovsku, pod vedením doktora Káry“ (Archiv AV ČR, fond Státní archeologický ústav, karton 5, inv. č. 36 – přeškrtnuto v originále). Přeškrtnutý doktor Kára je takřka s jistotou totožný s farářem Janem Károu z Loukovce, působícím příležitostně v okolí Turnova; podílel se ostatně také na výkopech pohřebiště v Sovenicích (srv. např. *Příč 1887–89a*, 162, 163; *tyž 1887–89b*, 349; *Filip 1947*, 91, 150, 185, 249, 270).

³ Před definitivní (tj. čtvrtou) verzí tzv. P-inventáře existovaly minimálně tři starší verze, z nichž jsou dochovány jen poslední dvě (tj. druhá a třetí). Existence nedochované nejstarší (první) verze vyplývá z odkazů na odlišná evidenční čísla u jednotlivých položek v druhé a třetí verzi. Záznamy o Sovenicích obsahuje pouze třetí a definitivní (čtvrtá) verze tzv. P-inventáře; druhá verze je dochována teprve od záznamu P 125.

⁴ Od Wilhelma Trinkse (1841–1907), pražského starožitníka a numismatika, Jíra příležitostně získával/kupoval nálezy do své sbírky. Zmíněný „velký celt“ dostal v květnu 1893 spolu se čtyřmi dalšími bronzovými sekerami, hrotem bronzového kopí (vše pocházelo odkudsi z Moravy) a bronzovou hlavicí palčátu (prý z Čech); vše s Trinksem vyměnil „za hodiny sluneční v kamenu ryté (dle ocenění p. Trinkse 9 zl.) a skřínky na mince [za] 22.60 [zlatých]“ (tzv. A-inventář – záznam A 118; archiv OAS MMP – fond J. A. Jíra, sv. 1/IV). Celkem čtyři sekery použil k dalším výměnám, z artefaktů získaných od Trinkse se v definitivní verzi tzv. P-inventáře objevuje pouze jediná sekera (MMP, st. č. P 38), hrot kopí (MMP, st. č. P 39) a hlavice palčátu (MMP, st. č. P 42).

⁵ Šlo o hrob č. VI, nalezený patrně na jaře 1893 (srv. *Jíra 1894*, 42, tab. III: 27; *Bureš 1987*, 89 – položka 44d; podrobně *Hlava v přípravě*).

1893 (tzv. A-inventář – záznam A 125; archiv OAS MMP – fond J. A. Jíra, sv. 1/IV). A za necelé dva týdny (19. listopadu 1893) získal zjevně jádro celého souboru – osmnáct nádob a střepy z několika dalších nádob (tzv. A-inventář – záznam A 235; archiv OAS MMP – fond J. A. Jíra, sv. 1/IV). 9. ledna 1894 pak od Ševčíka dostal poslední čtyři nádoby (tzv. A-inventář – záznam A 135; archiv OAS MMP – fond J. A. Jíra, sv. 1/V).

Nádoby Jíra následně přeradil do evidenční řady se signaturou P. V původní (v pořadí třetí) verzi tzv. P-inventáře je uvedeno celkem 26 nádob (záznamy P 49 – P 74; archiv OAS MMP – fond J. A. Jíra, sv. 28), avšak v definitivní verzi téhož inventáře se objevuje pouze 16 nádob (záznamy P 49 – P 64; archiv OAS MMP – fond J. A. Jíra, sv. 2/I; *tab. 1*).

Motivy a principy redukce/výběru sovenických nádob jsou nejasné, snad chtěl Jíra některé z nich použít k výměně za jiné předměty, a proto je odstranil z evidence. Z porovnání záznamů ve starší (třetí) verzi a v definitivní verzi tzv. P-inventáře (*tab. 1*) přitom vyplývá, že nevyřadil „původní“ nádoby P 65–P 74. To prokazují především odlišné „popisy“ P 55, P 58, P 60 a P 63. Ztotožnění těchto čtyř zápisů z definitivní verze tzv. P-inventáře s původními záznamy ve starší (třetí) verzi tzv. P-inventáře je ovšem nesnadné – pouze definitivní záznam P 63 („nádobka malá ornamentovaná s popel. obsahem“) lze přiřadit takřka s jistotou k původnímu záznamu P 67 („nádobka ornamentovaná s obsahem“).

Střepy, jež Jíra obdržel spolu s jádrem souboru sovenických nádob 19. listopadu 1893, zařadil do

Tab. 1 Záznamy o nádobách ze Sovenic ve dvou verzích Jírova tzv. P-inventáře. – *Tab. 1* Records of vessels from Sovenice in two versions of Jíra's so-called P-inventory.

P-číslo	starší (třetí) verze tzv. P-inventáře (+ odkaz na tzv. A-inventář)	definitivní verze tzv. P-inventáře (+ odkaz na tzv. A-inventář)
P 49	„popelnice nízká široká“ (A 125)	„popelnice nízká, široká“ (A 125)
P 50	„popelnice velká baňatá“ (A 122)	„popelnice velká, baňatá“ (A 122)
P 51	„popelnice se zbytky kůstek lidských“ (A 122)	„popelnice se zbytky kůstek lidských“ (A 122)
P 52	„nádobka velká červená z hlíny hrubé s podl. pupíkem“ (A 122)	„nádobka velká, červ. z hlíny hrubé s podl. pupíkem“ (A 122)
P 53	„nádobka velká červená z hlíny hrubé s ulomeným okrajem“ (A 235)	„nádobka červená, velká, z hlíny hrubé s ulomeným okrajem“ (A 235)
P 54	„nádobka červená s dvěma úšky a pupíky“ (A 235)	„nádobka červená s dvěma úšky a pupíky“ (A 235)
P 55	„miska“ (A 235)	„miska s úškem“ (A 235)
P 56	„miska s úškem“ (A 235)	„miska s ouškem“ (A 235)
P 57	„miska s úškem uraženým“ (A 235)	„miska s ouškem uraženým“ (A 235)
P 58	„nádobka malá ornamentovaná“ (A 235)	„nádobka“ (A 235)
P 59	„nádobka malá ornamentovaná“ (A 235)	„nádobka malá s 3 rýhami podél“ (A 235)
P 60	„nádobka malá ornamentovaná“ (A 235)	„nádobka malá hladká“ (A 235)
P 61	„miska s úškem“ (A 235)	„nádobka malá ozdobená“ (A 235)
P 62	„nádobka“ (A 235)	„nádobka malá hladká“ (A 235)
P 63	„koflík s úškem“ (A 235)	„nádobka malá ornamentovaná s popel. obsahem“ (A 235)
P 64	„nádobka ornamentovaná“ (A 235)	„nádobka malá ornamentovaná bez okraje“ (A 235)
P 65	„nádobka“ (A 235)	[ne Sovenice]
P 66	„nádobka černě tuhovaná“ (A 235)	[ne Sovenice]
P 67	„nádobka ornamentovaná s obsahem“ (A 235)	[ne Sovenice]
P 68	„nádobka ornamentovaná“ (A 235)	[ne Sovenice]
P 69	„nádobka ornamentovaná“ (A 235)	[ne Sovenice]
P 70	„nádobka“ (A 235)	[ne Sovenice]
P 71	„nádobka ornamentovaná“ (A 135)	[ne Sovenice]
P 72	„nádobka“ (A 135)	[ne Sovenice]
P 73	„nádobka ornamentovaná černě tuhovaná“ (A 135)	[ne Sovenice]
P 74	„nádobka ornamentovaná černě tuhovaná“ (A 135)	[ne Sovenice]

evidenční řady se signaturou J a v tzv. J-inventáři se objevují ve dvou položkách. V tomto inventáři se nacházejí ještě dva další záznamy o Sovenicích, jež se však týkají dvou nádob původně zapsaných do tzv. P-inventáře; Jírovi se totiž při jednom ze stěhování rozbily (archiv OAS MMP – fond J. A. Jíra, sv. 14/I). Další záznam o nálezech ze Sovenic se vyskytuje v konceptu tzv. B-inventáře (archiv OAS MMP – fond J. A. Jíra, sv. 28), zřejmě se týká rovněž nádob rozbitých při stěhování (tab. 2).

Tab. 2 Záznamy o nálezech ze Sovenic v tzv. J-inventáři a v konceptu tzv. B-inventáře. – Tab. 2 Records of finds from Sovenice in the so-called J-inventory and in a concept of the so-called B-inventory.

J-číslo, popř. B-číslo	tzv. J-inventář, popř. koncept tzv. B-inventáře
J 61	„žárové hroby, střepy“; dodatečně dopsáno: „4/6 901 zrušen střepy vybrány a přidány do skříně k nádobkám za příčinou lepení“
J 80	„žárové hroby balíček“; dodatečně dopsáno: „zrušen a střepy dány do skříně k druhým nádobkám ku dodat. slepení 11/V 1901“
J 319	„miska, která se mi při stěhování rozdrtila“; dodatečně dopsáno: „snad již slepená?“
J 829	„střepy části hrubé nádoby, při stěhování rozdrčené, měla již P“
B 387	„žárové hroby rozdrč. nádoby“

Osudy nálezů ze Sovenic z Jírovy sbírky

Jírovy deníkové záznamy a inventáře poskytují informace o 24 nádobách a dvou souborech střepů ze Sovenic. V archeologické sbírce Muzea hlavního města Prahy, jejíž součástí se Jírova sbírka stala v roce 1941, se v současnosti nachází jedenáct sovenických nádob, u nichž se dochovaly údaje o evidenčních číslech z definitivní verze tzv. P-inventáře. U další nádoby, jež byla až do nedávné doby uložena v depozitáři pražského městského muzea jako anonymní předmět bez lokality (a také bez povědomí o souvislosti s Jírovou sbírkou), lze bezpečně stanovit její původ ze Sovenic díky fotografické dokumentaci části Jírovy sbírky provedené v letech 1943–1945 Ingeborg Kiekebuschovou (obr. 3: vpravo) a příslušným údajům v inventáři fotoarchivu, jež vytvořila. S touto nádobou souvisí další – dnes ale nezvěstná – nádoba, zachycená na stejné fotografii (obr. 3: vlevo). Nádoby z inkriminované fotografie měly podle inventáře fotoarchivu evidenční čísla „P 58 u. P 69“ (Platteninventar – záznam A 135; archiv OAS MMP – fond I. Kiekebuschová, sv. 9), žádné z obou čísel však není možné přiřadit k jedné z obou nádob. Odkaz na

evidenční číslo P 69 přitom zjevně souvisí s původní verzí evidence P-řady, to samé však zřejmě platí také o odkazu na evidenční číslo P 58. Obě nádoby na fotografii jsou totiž zdobené – to ovšem odpovídá pouze záznamu v původní verzi tzv. P-inventáře, nikoliv údajům v jeho definitivní verzi.

Další sovenická nádoba z Jírovy sbírky je uložena v Národním muzeu. V roce 1906 Jíra totiž vyměnil nevelký soubor předmětů s Eduardem Štorchem, s nímž se tehdy sprátelil, a součástí této transakce byla také jedna z nádob ze Sovenic (podrobně *Hlava v tisku*). V rámci Štorchovy sbírky ji v roce 1925 zakoupilo Národní muzeum, tehdy však již bylo ztraceno povědomí o původní souvislosti s Jírovou sbírkou (srv. *Vokolek 2003*, 315, tab. 335: 20).

V současné době je tudíž možné obrazově dokumentovat čtrnáct nádob z Jírovy sbírky, jež pocházejí z lužického pohřebiště v Sovenicích (obr. 3–6). Část z dvanácti nádob, uložených dnes v Muzeu hlavního města Prahy, byla v padesátých letech 20. století převedena do nově založené evidenční řady jednotné archeologické sbírky se signaturou A, další část ovšem tomuto přesunu unikla a v muzejní evidenci figuruje doposud pod původní Jírovou signaturou P.

Nejasný je osud deseti nádob – Jíra je mohl použít při výměnách, exempláře rozbité při stěhování (viz záznamy v tzv. J-inventáři a v konceptu tzv. B-inventáře; tab. 2) mohly být ve třicátých letech 20. století skartovány (srv. *Hlava 2010*, 170, pozn. 56); nelze také pominout, že na dokumentačních fotografiích části Jírovy sbírky z let 1943–1945 je zachyceno několik „lužických“ nádob, u nichž již tehdy byla ztracena vazba na Jírovu evidenci (v inventáři fotoarchivu I. Kiekebuschové figurují jako předměty bez evidenčních čísel) a dnes jsou nezvěstné (fotoarchiv OAS MMP – fond I. Kiekebuschová, např. foto A 49 vpravo, A 56). Jejich případné ztotožnění s nádobami ze Sovenic může být ale nanejvýš jen hypotetické, neboť mohou pocházet z jiných „lužických“ nalezišť – Jíra měl ve své sbírce např. soubor nádob z pohřebiště v Pečkách, z nichž část dnes rovněž chybí (srv. tzv. A-inventář – záznam A 394I; archiv OAS MMP – fond J. A. Jíra, sv. 1/IX). Nejasný je rovněž osud střepů zaznamenaných v tzv. J-inventáři (tab. 2). Patrně byly později (ve třicátých letech 20. století?) skartovány.

Popisy dochovaných, popř. obrazově dokumentovaných nádob

Nádoby jsou seřazeny podle evidence Jírova tzv. P-inventáře, po nich následují dvě nádoby s přesně neidentifikovaným P-číslem. Soupis ukončuje nádoba bez identifikovaného P-čísla, jež byla v roce

Obr. 3 Dvě keramické nádoby ze Sovenic na fotografii z let 1943–1945 (fotoarchiv OAS MMP – fond I. Kiekebuschová, foto A 135). Grafická úprava M. Kafka. – Fig. 3 Two ceramic vessels from Sovenic in a photograph from 1943–1945 (OAS MMP photoarchives – fund I. Kiekebuschová, photo A 135). Graphic design by M. Kafka.

1906 darována Eduardu Štorchovi a dnes je uložena v Národním muzeu.

(1) Okřín s odsazeným dnem (slepeno a doplněno sádrou), mat. s kamínky, povrch uhlazován; průměr okraje 270 mm, průměr dna 95 mm, výška 175 mm. Uložení: MMP, st. č. Jíra P 49 (obr. 4: 2).

(2) Okřín se slabě ven vykloněným okrajem (slepeno a doplněno sádrou), mat. s kamínky, povrch uhlazován; průměr okraje 180 mm, průměr dna 100 mm, výška 220 mm. Uložení: MMP, st. č. Jíra P 50 (obr. 4: 1).

(3) Okřín (slepeno a doplněno sádrou), mat. s kamínky, povrch uhlazován; průměr okraje 120 mm, průměr dna 70 mm, výška 165 mm. Uložení: MMP, st. č. Jíra P 51 (obr. 5: 4).

(4) Koflík s (nedochovaným) uchem (původně převyšujícím okraj a konkávním dnem (slepeno a doplněno sádrou), mat. s kamínky; průměr okraje 140 mm, průměr dna 25 mm, výška 50 mm. Uložení: MMP, inv. č. A 470 = st. č. Jíra P 55 (obr. 5: 1; poloha ucha rekonstruována podle fotografie z let 1943–1945: srv. fotoarchiv OAS MMP – fond I. Kiekebuschová, foto A 51 vlevo).

(5) Koflík s uchem stříškovitého průřezu převyšujícím okraj, prohnutým hrdlem a konkávním dnem (slepeno), jemný mat., povrch hlazen; průměr okraje 95 × 105 mm, průměr dna 25 mm, výška bez ucha 50 mm, výška s uchem 61 mm, šířka ucha 17 mm. Uložení: MMP, inv. č. A 471 = st. č. Jíra P 56 (obr. 5: 2).

(6) Koflík s uchem převyšujícím okraj, prohnutým hrdlem a konkávním dnem (slepeno ze 4 ks), jemný mat., povrch hlazen; průměr okraje 70 × 80 mm, průměr dna 22 mm, výška bez ucha 53 mm, výška s uchem 65 mm, šířka ucha 16 mm. Uložení: MMP, st. č. Jíra P 57 (obr. 5: 3).

(7) Drobný okřín (slepeno, okrajová část kompletně doplněna sádrou), jemný mat., povrch leštěn; prů-

měr dna 28 mm, výška 60 mm. Uložení: MMP, inv. č. A 474 = st. č. Jíra P 60 (obr. 6: 1).

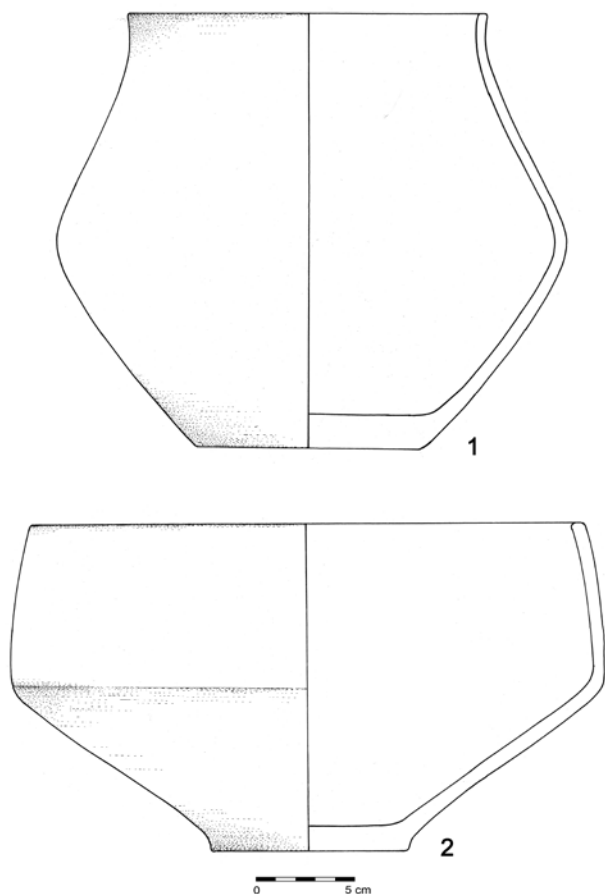
(8) Osudí s hrdlem odsazeným od výdutě (slepeno a z více než 2/3 doplněno sádrou, dno kompletně rekonstruováno), nad lomem mezi hrdlem a výdutí svazek tří horizontálních rytých linií a horizontální pás vodorovných rýžek, na max. výduti horizontální pás svazků svislých rýh doplněných po stranách svazkem šikmých rýh (na dochované části nádoby je počet svislých rýh ve svazcích různý – 7, 5, 6 a 4, z toho svazek čtyř svislých rýh postrádá šikmé svazky), jemný mat., povrch hlazen; průměr okraje 65 mm, rekonstruovaná výška 75 mm. Uložení: MMP, inv. č. A 475 = st. č. Jíra P 61 (obr. 6: 3).

(9) Drobný okřín (slepeno a z poloviny doplněno sádrou), písčité mat., povrch hlazen; průměr okraje 53 mm, průměr dna 20 mm, výška 60 mm. Uložení: MMP, inv. č. A 476 = st. č. Jíra P 62 (obr. 6: 2).

(10) Drobný okřín se slabě vykloněným okrajem a konkávním dnem (slepeno a doplněno sádrou), na hrdle mezi svazkem čtyř a tří horizontálních rytých linií rytá krovce ze šesti a sedmi žlábků, mat. s kamínky, povrch uhlazován; průměr okraje 72 × 82 mm, průměr dna 21 mm, výška 70 mm. Uložení: MMP, st. č. Jíra P 63 (obr. 6: 4).

(11) Drobný okřín esovitě profilace (slepeno, ale nedoplněno), mezi svazky tří horizontálních rytých linií horizontální pás do sebe vklíněných šrafovaných trojúhelníků, jemný mat., povrch uhlazován; průměr okraje 77 mm, průměr dna 35 mm, výška 75 mm. Uložení: MMP, inv. č. A 478 = st. č. Jíra P 64 (obr. 6: 5).

(12) Drobné osudí s vykloněným okrajem, hrdlem odsazeným od výdutě a původně dvěma oušky symetricky umístěnými proti sobě (dochovány stopy po jednom oušku; slepeno a doplněno sádrou), nad lomem hrdla a výdutě svazek pěti horizontálních

Obr. 4 Keramické nádoby ze Sovenic (okr. Mladá Boleslav). Kresby M. Fábiková, grafická úprava M. Kafka. – Fig. 4 Ceramic vessels from Sovenice (distr. Mladá Boleslav). Drawings by M. Fábiková, graphic design by M. Kafka.

rytých linií, pod nimi svazky svislých rytých rýh (8, 9 a 6), od spodní části ucha na obou stranách svazek tří šikmých rytých rýh, jemný mat., povrch hlazen; průměr okraje 70 mm, průměr dna 40 mm, výška 65 mm. Uložení: MMP, přír. č. A 47/1994-121 = st. č. Jíra původní (?) P 58 nebo původní P 69 (obr. 6: 6; jako nále z Sovenic identifikováno podle fotografie z let 1943–1945 a záznamu v inventáři fotoarchivu; srv. fotoarchiv OAS MMP – fond I. Kiekebuschová, foto A 135 vpravo – srv. obr. 3: vpravo).

(13) Drobný okřín esovité profilace (slepeno a doplněno sádro), mezi svazky čtyř a tří (?) horizontálních rytých linií horizontální pás do sebe vklíněných šrafovaných trojúhelníků (obr. 3: vlevo). Uložení: MMP, st. č. Jíra původní (?) P 58 nebo původní P 69 (nedochováno, popis podle fotografie z let 1943–1945; fotoarchiv OAS MMP – fond I. Kiekebuschová, foto A 135 vlevo).

(14) Drobný okřín (z poloviny doplněno sádro), mat. s kamínky, nad oblým lomem svazek tří horizontálních rytých linií; průměr okraje 67 mm, průměr dna 23 mm, výška 52 mm (obr. 6: 7; srv. *Vokolek 2003*,

315, tab. 335: 20). Uložení: NM, inv. č. H1-28143 = st. č. Štorch 254 = MMP, st. č. Jíra původní P?

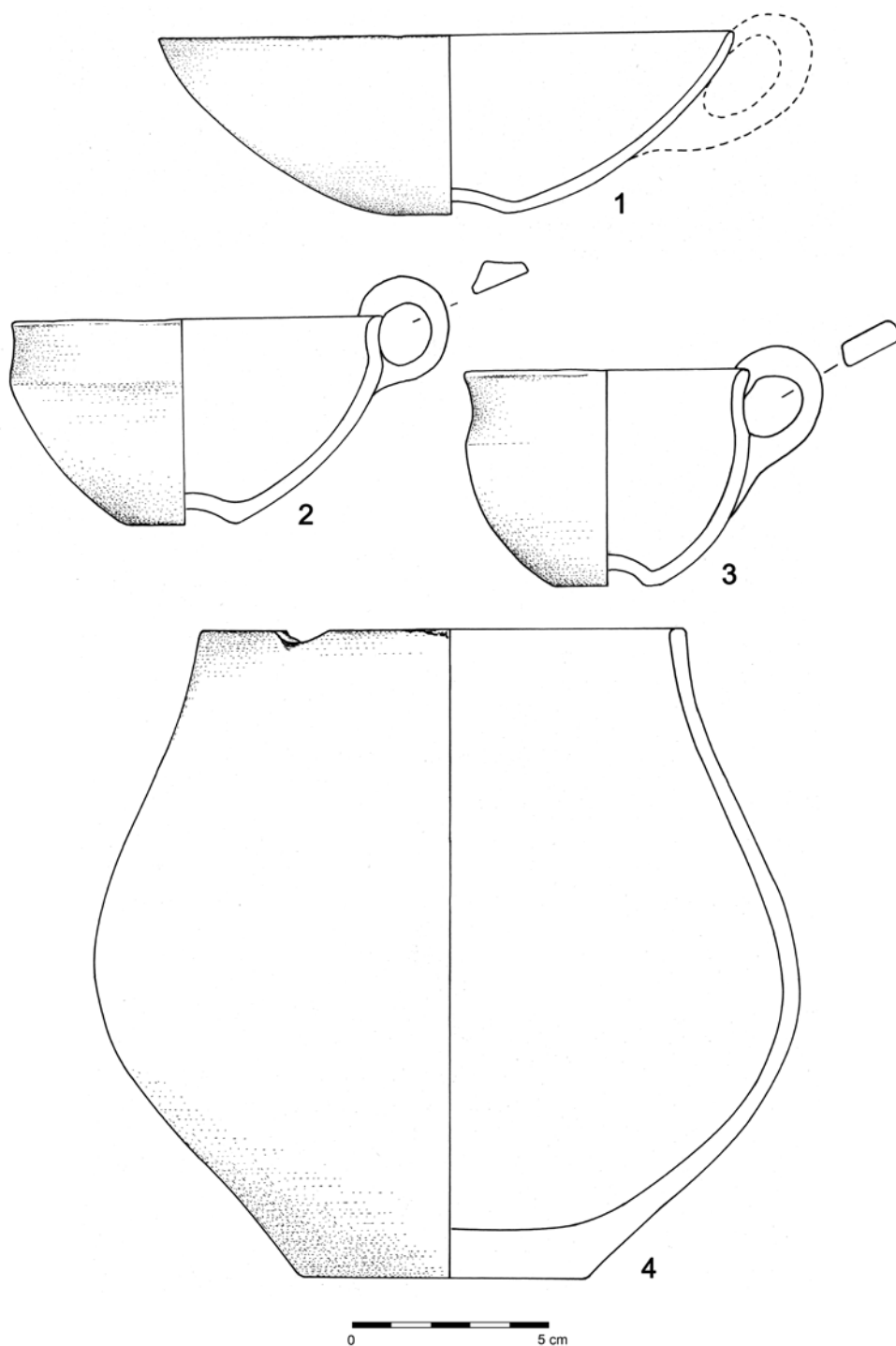
Vyhodnocení

Soubor keramických nádob ze Sovenic postrádá jakékoliv nále zové okolnosti a ani odhad hypotetického počtu hrobů, z něhož pochází, není možné postavit na pevný základ, neboť v počtu nádob v lužických hrobech panují výrazné rozdíly (srv. *Jiráň ed. 2008*, 233). Ostatně jeden ze sovenických hrobů, odkrytý již v roce 1886, prý obsahoval sedmáct nádob (*Pič 1887–89a*, 162). Snad stojí za zmínku, že v Jírově době se v jedné z nádob stále nacházely zbytky kremace; dnes jsou však nezvěstné/ztracené (obr. 6: 4, srv. tab. 2 – záznamy původní P 67 a definitivní P 63).

Nádoby lze tudíž hodnotit pouze jednotlivě z typologicko-chronologického hlediska. Souhrně lze konstatovat, že soubor nádob z Jírovy sbírky nevybočuje z chronologického rámce sovenického pohřebiště, jež podle dosud publikovaných nálezů existovalo v II. a III. stupni lužické kultury (*Vokolek 2003*, 317). V této souvislosti je ale také vhodné uvést, že Sovenice leží v oblasti Pojizeří, v němž se počítá s přežíváním lužické kultury do stupně H B1 (fáze IIIb lužické kultury), zatímco v ostatních „lužických“ oblastech (středních) a východních Čech se již tehdy formovala slezskoplatěnická kultura (fáze Ia slezskoplatěnické kultury; *Vokolek 2003*, 46; *Jiráň ed. 2008*, 157). K části nádob a výzdobě je totiž možné nalézt paralely právě ve stupni Ha B1, tj. ve fázi IIIb lužické kultury v Pojizeří a ve fázi Ia slezskoplatěnické kultury středních a východních Čech.

Soubor není chronologicky jednotný. Ke starším tvarům náleží velký okřín s oblým lomem a standardní dvojkonicovou profilací (obr. 4: 2), jež je charakteristický pro fázi IIb (srv. např. *Vokolek 2002*, tab. 64: 7, 11, 196: 7 aj.). Obdobně je možné zařadit také drobný okřín shodného tvaru (obr. 6: 2).

Spíše až fázi IIIa přísluší další drobný okřín s oblým lomem, náznakem esovitého prohnutí horní části a výzdobou svazku tří horizontálních rytých linií (obr. 6: 7). Koflíky esovité profilace a s ouškem převyšujícím okraj (obr. 5: 2–3) jsou typické pro celý III. stupeň, zato nízký koflík s oblým tělem (obr. 5: 1) se vyskytuje teprve ve fázi IIIb (srv. *Vokolek 2003*, 35; *Jiráň ed. 2008*, 157). III. stupni náleží také dva drobné okříny esovité profilace s výzdobou horizontálního pásu do sebe vklíněných šrafovaných trojúhelníků, ohraničeného z obou stran svazkem rytých linií (obr. 3: vlevo, 6: 5). Tento typ výzdoby se vyskytuje od fáze IIb, typický je ale především pro III. stupeň lužické kultury, popř. celý I. stupeň slezskoplatěnické kultury (srv. např. *Vokolek 2002*, Taf. 4:

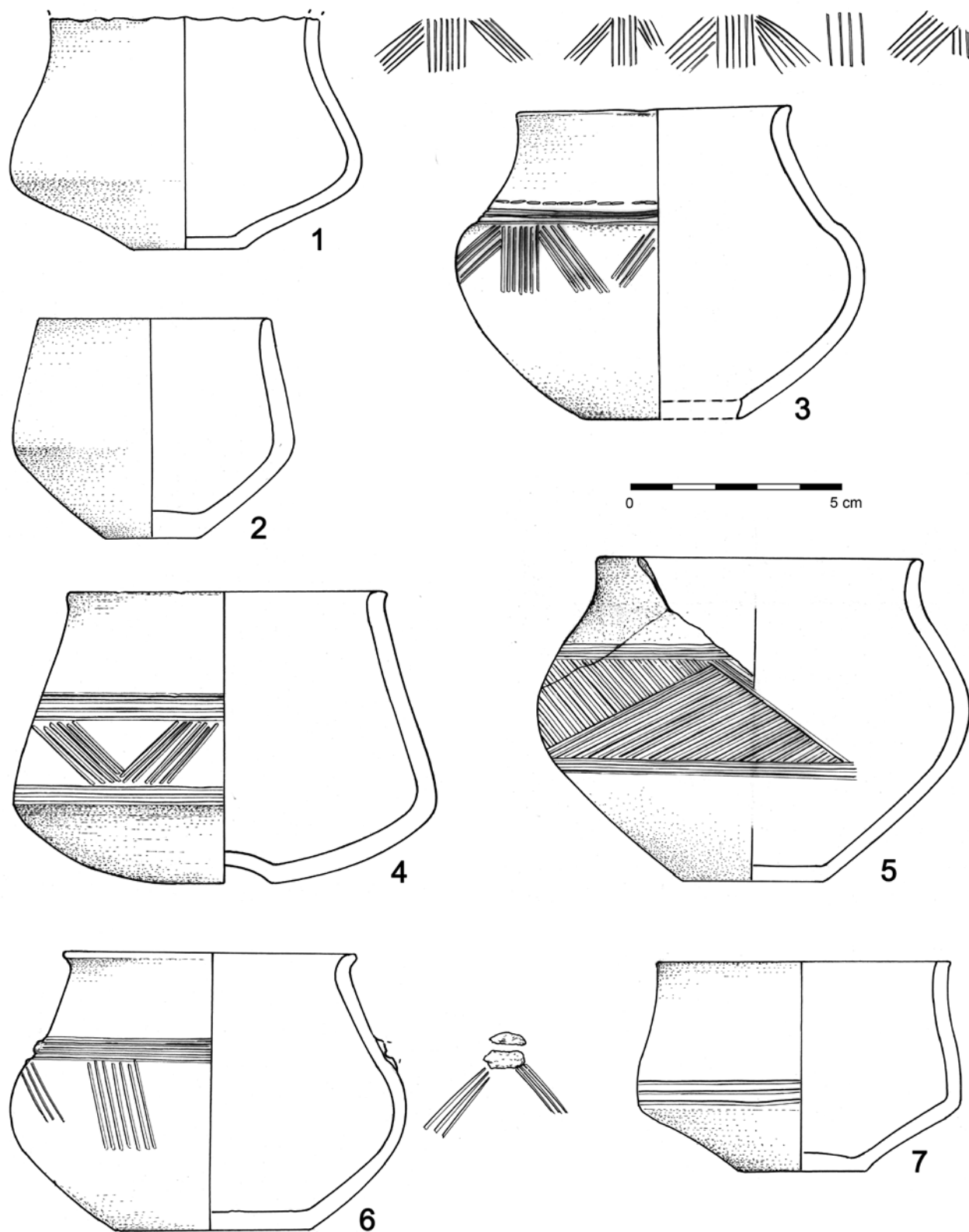

Obr. 5 Keramické nádoby ze Sovenic (okr. Mladá Boleslav). Kresby M. Fábiková, grafická úprava M. Kafka. – Fig. 5 Ceramic vessels from Sovenic (distr. Mladá Boleslav). Drawings by M. Fábiková, graphic design by M. Kafka.

4, 8, 8: 3, 25: 2, 8, 160: 13, 173: 7, 11; *týž 2003*, tab. 265: 4, 339: 2).

Fázi IIIb lužické kultury náleží drobný okřín s výzdobou ryté krokvice mezi svazky horizontálních rytých linií (*obr. 6: 4*; srv. tvarovou paralelu přímo ze Sovenic – *Vokolek 2003*, tab. 338: 7), obě drobná zdo-

bená osudí s hrdlem odsazeným od výdutě (*obr. 6: 3, 6*; k výzdobě srv. např. *Vokolek 1999b*, tab. 11: 6; *týž 2002*, Taf. 158: 18, 190: 9; *týž 2003*, tab. 377: 5) i obě větší dvojkonické nádoby s oblým lomem a vykloněným okrajem (*obr. 4: 1, 5: 4*; srv. např. *Vokolek 2002*, Taf. 2: 1, 157: 4 aj.).

Obr. 6 Keramické nádoby ze Sovenic (okr. Mladá Boleslav). Kresby M. Fábiková, grafická úprava M. Kafka. – *Fig. 6* Ceramic vessels from Sovenice (distr. Mladá Boleslav). Drawings by M. Fábiková, graphic design by M. Kafka.

Závěr

Soubor keramických nádob lužické kultury ze Sovenic na Mnichovohradištsku z někdejší sbírky Josefa Antonína Jíry ukazuje názorně meze, možnosti a problémy spojené s vyhodnocením nálezů z tzv. starých sbírkových fondů muzeí. Fakticky jde o bezkontextové artefakty a nutno konstatovat, že jejich přínos k dosavadním poznatkům o sovenickém pohřebišti je zanedbatelný. Význam (a smysl zveřejnění) celého souboru je nutné hledat jinde. Díky archivním pramenům lze totiž nahlédnout do pomyslného druhého života sovenických nádob a vystopovat alespoň v hrubých obrysech část jejich osudů od objevu, k němuž došlo patrně na přelomu osmdesátých a devadesátých let 19. století. Podle mého soudu totiž představují dosud neznámou stopu po počátcích archeologické činnosti Aloise Ševčíka, zapomenuté postavy české archeologie, jež přitom stála u počátků Státního archeologického ústavu.

Poslední odstavec věnujme dosud nezmíněné otázce spojené s lokalizací celého souboru, jakkoliv na ni již dopředu odpověděl název článku. Kromě lužického pohřebiště v Sovenicích na Mnichovohradištsku existuje totiž také lužické pohřebiště v Sovenicích na Nymbursku (k němu souhrnně *Vokolek 2003*, 312–313, tab. 333: 9–15; *Žilincová 2012*). Jírovy deníkové záznamy a inventáře přitom ve všech případech uvádějí jako místo nálezu pouze obecně Sovenice. Pohřebiště v Sovenicích na Mnichovohradištsku bylo objeveno v roce 1886 (*Pič 1887–89a*, 162; *týž 1887–89b*, 343), první nálezy ze Sovenic na Nymbursku pocházejí z roku 1892 (srv. *Stifter 1893*) a připomeňme, že Jíra obdržel první nádoby teprve na podzim 1893. Jírovy záznamy tudíž v podstatě neumožňují rozhodnout, z jakých Sovenic celý soubor pochází. Klíč ke ztotožnění naleziště nádob z Jírovy sbírky se Sovenicemi na Mnichovohradištsku je v tomto případě ukryt v původním inventáři sbírky Eduarda Štorcha. U nádoby, kterou Jíra Štorchovi daroval v roce 1906 (*obr. 6: 7*), je totiž uveden jednoznačný upřesňující údaj „*Sovenice u Turnova*“ (Sbírka starožitností Ed. Štorcha – záznam 236; LA PNP – fond Eduard Štorch, inv. č. 5559 – podtrženo v originále). Kdybychom jej neměli k dispozici, byla by provenience celého souboru nejistá.

Summary

The cemetery of the Lusatian culture in Sovenice (*Fig. 1*) was found in 1886 (*Pič 1887–89a*; *idem 1887–89b*, 343–349, obr. 14–25; *idem 1905*, 286, obr. 2–3, 6, tab. VIII), the finds were spread into several museum and private collections soon (*Vokolek 1999a*, 146, tab. 126: 9–11; *idem 2003*, 313–317, tab. 333: 16–23, 334–338, 339: 1–12). Still unpublished set of more than twenty ceramic vessels was obtained by Josef Antonín Jíra for his collection; they were all given to

him by Alois Ševčík, one of his most loyal archaeologist friends, in 1893–1894 and since autumn 1919 one of the first employees of the State Institute of Archaeology founded at that time. Ševčík probably obtained the vessels at the beginning of his archaeological career when he operated in the area near Turnov; he also gave Jíra stone axes from Řepín (*Fig. 2: 1*), Mužský (*Fig. 2: 2*), Svijany (*Fig. 2: 3*) and Byšice (*Fig. 2: 4*; cf. *Hlava 2010*, 212, obr. 32: 1).

Originally there were 24 ceramic vessels from Sovenice and two collections of potsherds in Jíra's collection (*Tab. 1–2*). In the City of Prague Museum, where the former Jíra's collection is deposited today, there are only twelve vessels (*Fig. 3: right, 4–5, 6: 1–6*), another vessel is stored in the National Museum (*Fig. 6: 7*); only one from the missing vessels is displayed in a documentary photograph from 1943–1945 (*Fig. 3: left*). The vessels miss any finding background and we can therefore evaluate them only individually from typological and chronological aspects. Generally we can state their correspondence to the chronological system of the Sovenice cemetery that existed in stage II and III of the Lusatian culture according to the so far published findings (*Vokolek 2003*, 313–317, tab. 333: 16–23, 334–338, 339: 1–12), i.e. in stage B D – Ha B1.

(English by Veronika Klimešová)

Literatura

- Böhm, J. 1936–37: Základy hallstattské periody v Čechách. Obzor praehistorický 10, 1–246.*
- Buchtela, K. 1906: Die Lausitzer und schlesischen Brandgräber in Böhmen. Zvláštní otisk z Jahrbuch der k. k. Zentral-Kommission für Kunst- und historischen Denkmale 4, 1–52.*
- Buchtela, K. – Niederle, L. 1910: Rukověť české archaeologie. Praha.*
- Bureš, M. 1987: Plochá kostrová pohřebiště doby laténské v Praze. Archaeologica Pragensia 8, 5–156.*
- Filip, J. 1936–38: Lužická kultura v Československu. Památky archaeologické – skupina pravěká 41, 14–51.*
- Filip, J. 1947: Dějinné počátky Českého ráje. Praha.*
- Filip, J. 1948: Pravěké Československo. Praha.*
- Hlava, M. 2010: Archeologická sbírka J. A. Jíry a její osudy. Archaeologica Pragensia 20, 155–220.*
- Hlava, M. 2011: K depotu českých denárů 12. století z Panenské cihelny v Praze-Střešovicích. Numismatický sborník 26, 303–306.*
- Hlava, M. v tisku: „... spěchám ač velice nerad projevit Vám své přání.“ O výměnách sbírkových předmětů mezi Josefem Antonínem Jírou a Eduardem Štorchem. Archeologie ve středních Čechách 20.*
- Hlava, M. v přípravě: Laténská pohřebiště v Praze. Nálezy do roku 1981.*
- Hlava, M. – Klimešová-Bačová, V. 2012: Nálezy z jižních Čech ze sbírky J. A. Jíry. Archeologické výzkumy v jižních Čechách 25, 83–96.*
- Hlava, M. – Klimešová-Bačová, V. – Šída, P. 2012: Nálezy z východních Čech ze sbírky J. A. Jíry. Archeologie východních Čech 4, 92–127.*
- Hlava, M. – Kostka, M. – Šmolíková, M. 2014: Archeologické expozice a výstavy v Muzeu hlavního města Prahy. Archaeologica Pragensia 22, 199–234.*
- Jíra, J. A. 1894: Pohřebiště veleslavinské. Časopis Společnosti přátel starožitností českých v Praze 2, 5–12, 40–43, 74–75, 111–112.*
- Jiráň, L. (ed.). 2008: Archeologie pravěkých Čech 5. Doba bronzová. Praha.*

- Kodym, S. 2010:* Josef A. Jíra. Jeho život a jeho dílo (k vydání připravil K. Sklenář). *Archaeologica Pragensia* 20, 28–124.
- Kostka, M. 2010:* Archeologické muzeum J. A. Jíry v Dejvicích. *Archaeologica Pragensia* 20, 221–246.
- Píč, J. L. 1887–89a:* Staré pohřebiště u Sovenic. Památky archeologické a místopisné 14, 162–163.
- Píč, J. L. 1887–89b:* Mužský a jeho okolí v ohledu archeologickém. Památky archeologické a místopisné 14, 329–362.
- Píč, J. L. 1905:* Starožitnosti země České. Díl II. Čechy na úsvitě dějin. Svazek 3. Žárové hroby v Čechách a příchod Čechů. Praha.
- Pleiner, R. – Rybová A. (red.) 1978:* Pravěké dějiny Čech. Praha.
- Schránil, J. 1928:* Die Vorgeschichte Böhmens und Mährens. Mit einem Einleitungskapitel über die ältere Steinzeit von Hugo Obermaier. Berlin-Leipzig.
- Sklenář, K. 2005:* Biografický slovník českých, moravských a slezských archeologů a jejich spolupracovníků z příbuzných oborů. Praha.
- Sklenář, K. 2010a:* „Velikolepé obětiště a pohřebiště pohanské“ (Přemýšlení: nekrolog významné lokality 19. století). *Archeologie ve středních Čechách* 14, 7–28.
- Sklenář, K. 2010b:* Josef Antonín Jíra a „třetí proud“ v české archeologii přelomového období. *Archaeologica Pragensia* 20, 17–27.
- Smolík, J. 1878–81:* Hroby u stanice „Korunka-Jelení“. Památky archeologické a místopisné 11, 613–624.
- Stifter, A. 1893:* Žárové hroby u Sovenic. *Český lid* 2, 181–182.
- Vokolek, V. 1999a:* Východočeská halštatská pohřebiště. Pardubice.
- Vokolek, V. 1999b:* Pohřebiště lidu popelnicových polí v Ostroměři. Hradec Králové.
- Vokolek, V. 2002:* Gräberfeld der Urnenfelderkultur von Skalice/Ostböhmen. *Fontes Archaeologici Pragenses* 26.
- Vokolek, V. 2003:* Pohřebiště lužické kultury ve východních Čechách. *Fontes Archaeologici Pragenses* 27.
- Žilincová, L. 2012:* Mladolužické pohřebisko v Soveniciach, okr. Nymburk. *Archeologie ve středních Čechách* 16, 767–792.

Mgr. Miloš Hlava, Ph.D.
E-mail: mihlava@seznam.cz